

doi:10.5559/di.24.2.07

**Anja Mihr
i Mark Gibney (Ur.)
THE SAGE HANDBOOK
OF HUMAN RIGHTS:
VOLUME 1 & 2**

Sage, Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC, 2014., 1081 str.

SAGE-ov priručnik o ljudskim pravima (*The SAGE Handbook of Human Rights*) opsežna je monografija u kojoj se iscrpno obrađuju ljudska prava, globalni fenomen koji je ubrzo nakon povijesnoga donošenja *Opće deklaracije o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda nadrastao okvire međunarodnoga prava u kojemu je ponikao, zbog čega su ljudska prava danas važan faktor kvalitete međuljudskih odnosa općenito te sve veći teorijski i praktični interes znanstvenih disciplina. Teorijsko-empirijska pluralnost pristupa ljudskim pravima u ovome se Priručniku odražava u multidisciplinarnosti stručnih perspektiva (pravna, politička, sociološka, rodna), ali i u bogatome sadržajnom rasteru konteksta unutar kojih se ljudska prava u njemu analiziraju. Ova kvaliteta SAGE-ova priručnika o ljudskim pravima ujedno je i osnovni razlog njegova odabira za prikazivanje.

Priručnik se sastoji od dva sveska po petstotinjak stranica, a otvara ga uvodno poglavlje urednika Anje Mihr i Marka Gibneyja. Uvodu prethodi popis dijagrama i tablica te sažete biografije urednika i autora poglavlja. Prvi je svezak Priručnika podijeljen u tri dijela, koja predstavljaju tri velike tematske cjeline: 1. Teorija i metodologija ljudskih prava (*Theoretical Issues*

and Methodology), 2. Norme i standardi ljudskih prava (*Norms and Standards*) i 3. Ljudska prava u popularnoj kulturi (*Human Rights in Popular Culture*). Prvi se svezak sastoji od trideset poglavlja, od kojih prva tematska cjelina obuhvaća jedanaest poglavlja, druga dvanaest poglavlja, a treća sedam poglavlja. Drugi je svezak podijeljen u pet dijelova, koji predstavljaju sljedećih pet velikih tematskih cjelina: 4. Mehanizmi ljudskih prava (*Human Rights Mechanisms*), 5. Globalna pravda i odgovornost (*Global Justice and Accountability*), 6. Mir, pomirenje i održivost (*Peace, Reconciliation and Sustainability*), 7. Ljudi, moć i vlasništvo (*People, Power and Property*) te 8. Buduća kretanja (*Future Directions*). Drugi svezak obuhvaća dvadeset i sedam poglavlja, od kojih se četvrta tematska cjelina sastoji od devet poglavlja, peta od pet poglavlja, šesta od šest poglavlja, sedma od tri poglavlja, a osma od četiri poglavlja. Oba sveska zajedno obuhvaćaju, dakle, pedeset i sedam poglavlja.

S obzirom na očitu voluminoznost Priručnika, u prikazu se neće, kao što je to uobičajeno, navoditi naslovi i autori te kratki sažeci svih poglavlja, nego će se u glavnim crtama opisati sadržajna obuhvaćenost svake od navedenih osam tematskih cjelina, pri čemu će se detaljnije prikazati proizvoljna selekcija (jedno poglavlje) u svakoj cjelini (ukupno osam poglavlja) kao pristrani uzorak Priručnika u cjelini.

U prvoj tematskoj cjelini, nazvanoj Teorija i metodologija ljudskih prava, obrađuju se, kao što i sam naslov cjeline govori, ključna teorijsko-metodološka pitanja na području ljudskih prava, kroz prizmu povijesnoga razvoja ljudskih prava i teorije o ljudskim pravima. Autori se dotiču nekih još uvijek nerazriješenih gordijskih čvorova na ovom području, poput interpretacije i opravdanosti podjele ljudskih prava prema područjima (građanska, politička, ekonomska, socijalna, kulturna prava) te proklamirane univerzalnosti ljudskih prava, koju mnogi smatraju Ahilovom petom globalnoga provođenja ljudskih prava. Završna poglavlja ove cjeline usmjerena su na mogućnosti mjerenja poštova-

nja, odnosno kršenja, ljudskih prava standardiziranim mjernim instrumentima, da bi se izradili precizni indikatori stanja ljudskih prava u svijetu. U prvoj je tematskoj cjelini možda najinformativnija analiza podjele ljudskih prava Daniela J. Whelana (*The Two Covenants and the Evolution of Human Rights*), s obzirom na to da još uvijek postoji prilično neslaganja oko pitanja odnosa dviju velikih kategorija prava obuhvaćenih dvama paktovima koji čine okosnicu međunarodnoga sustava ljudskih prava, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Analizom dokumentacije višegodišnjega procesa nastanka dvaju paktova Whelan kritički propitkuje dominantno tumačenje razloga podjele ljudskih prava, prema kojemu je to posljedica blokovske podjele svijeta u to vrijeme, čime se implicira postojanje određene nesklonosti zapadnih zemalja, na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama, da se ekonomska, socijalna i kulturna prava, umjesto društvenim "aspiracijama", proglase ljudskim pravima. Whelan odbacuje ovo tumačenje podjele ljudskih prava, koje je, kako on misli, previše simplicističko, što nastoji temeljito argumentirati. Druga tematska cjelina posvećena je razvoju normi i standarda zaštite ljudskih prava. U ovoj se cjelini problematiziraju izazovi zaštite ljudskih prava u suvremenim uvjetima života, koji su obilježeni novim opasnostima, poput terorizma i gruboga neoliberalnog kapitalizma, u kojima su osobito ugrožena prava manjinskih društvenih skupina, zbog čega je više poglavlja posvećeno zaštiti ljudskih prava izbjeglica, tražitelja azila, osoba s invaliditetom, pripadnika seksualnih i rodničkih manjina te drugih osjetljivih grupa. Izdvojit ću poglavlje o ljudskim pravima

pojedinaца drugačije seksualne orijentacije i/ili rodnoga identiteta (*The Human Rights of Gays, Lesbians, Bisexual and Transgender People*) autorice Gwendolyn Beetham, s obzirom na to da je to pitanje već neko vrijeme u središtu interesa i u hrvatskoj politici i javnosti. Beetham u njemu analizira dugotrajan proces globalne borbe za priznavanje prava seksualnih i rodničkih manjina kao ljudskih prava, što ga obilježava razvojni put od dekriminalizacije istospolnoga seksualnog čina, preko revizije legislative koja diskriminira na temelju seksualne orijentacije i/ili roda, do priznavanja prava seksualnih i/ili rodničkih manjina na obitelj. Stanje ljudskih prava ovih skupina varira u svijetu. Primjerice, u sedamdeset i šest država svijeta još uvijek (podaci iz 2011. godine) postoje zakoni o pravnom progonu zbog seksualne orijentacije, od kojih se u Iranu, Mauritaniji, Saudijskoj Arabiji, Sudanu i Jemenu te dijelovima Nigerije i Somalije istospolni seksualni čin kažnjava smrću. Nasuprot tome, istospolni je brak legalan u samo deset država svijeta te u Mexico Cityju, nekim dijelovima Kanade i nekim državama Sjedinjenih Američkih Država, dok u dvanaest država svijeta, nekim dijelovima Australije i Sjedinjenih Američkih Država (te od 2014. godine i u Hrvatskoj) postoji alternativni oblik braka za istospolne parove. Unatoč poraznim statistikama, Beetham poglavlje zaključuje optimistično, rezimirajući da je u zadnjih desetak godina ipak učinjen vidan napredak oko prava seksualnih i/ili rodničkih manjina te da se u idućim desetljećima može očekivati nastavak takva pozitivnoga trenda. U trećoj tematskoj cjelini ljudska se prava razmatraju u kontekstu raznih oblika popularne kulture, pri čemu se naglašava uloga fotografije, filma, vizualne umjetnosti, književnosti, stripa i glazbe u promicanju ljudskih prava i upozoravaju na njihova kršenja. Izdvojit ću poglavlje o ljudskim pravima u književnosti (*Human Rights in Literature*) Elizabeth S. Anker, u kojemu se problematizira tretman ljudskih prava u književnim tekstovima. Anker naglašava da se ne može jednoznačno

odrediti odnos ljudskih prava i književnih tekstova. Književni tekstovi ponajprije pokazuju izvanredan potencijal za kultiviranje opće svijesti o ljudskim pravima, no ponekad oni i nehotično reproduciraju predrasude na kojima se temelji društvena opresija, o čemu valja voditi računa prilikom njihove upotrebe na području ljudskih prava, zaključuje ona.

Drugi svezak Priručnika otvara tematska cjelina posvećena međunarodnim i regionalnim mehanizmima i tijelima zaštite ljudskih prava, pa se tako u pojedinačnim poglavljima u ovoj cjelini raspravlja o sustavu zaštite ljudskih prava Ujedinjenih naroda kao međunarodnom mehanizmu te o afričkom, međuameričkom, arapskom, azijsko-pacifičkom i europskom sustavu kao regionalnim mehanizmima zaštite ljudskih prava. U ovoj ću cjelini izdvojiti poglavlje Mervata Rishmawija o arapskom mehanizmu zaštite ljudskih prava (*The League of Arab States and Human Rights*), s obzirom na to da proklamirana univerzalnost ljudskih prava na najviše kritika nailazi u islamskim zemljama, u mnogima od kojih je uživanje nekih prava ograničeno regionalnim i domaćim zakonima (na primjer, prema Arapskoj povelji o ljudskim pravima, pravo na besplatno obvezno obrazovanje imaju samo građani država Arapske lige, što isključuje djecu koja nemaju taj status). Rishmawi u ovoj poglavlju daje sažet prikaz odnosa Arapske lige prema ljudskim pravima i međunarodnom sustavu zaštite ljudskih prava te se kritički osvrće na probleme u tom odnosu, koji proizlaze iz primata šerijatskoga zakona u kojemu tretman žena i muškaraca nije jednak (na primjer, prema šerijatskom zakonu svjedočanstvo žene na sudu vrijedi samo polovicu svjedočanstva

muškarca). Peta tematska cjelina, Globalna pravda i odgovornost, obrađuje temu ljudskopravne legislative, što znači da ona obuhvaća poglavlja izrazito pravne orijentacije. Izdvojit ću poglavlje o odgovornosti domaćih sudova prema međunarodnome sustavu zaštite ljudskih prava (*Domestic Courts and International Human Rights*) Gábora Halmaiija, u kojemu on, navodeći brojne primjere sudskih postupaka, analizira dva tipa aplikacije međunarodnih zakona o ljudskim pravima na domaćim sudovima, 1. izravnu aplikaciju međunarodnih zakona i 2. neizravnu aplikaciju međunarodnih zakona kao interpretativnog okvira za vlastite domaće pravne standarde. Šesta tematska cjelina, Mir, pomirenje i održivost, obuhvaća spektar raznih tema, od prevencije kršenja ljudskih prava obrazovanjem za ljudska prava, odnosno građanskim aktivizmom, do intervencije u situacijama ugroze ljudskih prava, na primjer u postkonfliktnim područjima i tranzicijskim društvima, sve da bi se izgradio globalni mir i održiv razvoj. Izdvojit ću poglavlje Katherine Covell o obrazovanju za ljudska prava (*Awareness, Learning and Education in Human Rights*), s obzirom na to da se radi o jedinom poglavlju u Priručniku koje se odnosi neposredno na obrazovanje, vrlo važan faktor u globalnom pokretu za ljudska prava. Covell u ovom poglavlju najprije ukratko ocrtava povijest razvoja obrazovanja za ljudska prava, a potom izdvaja i analizira najčešće izazove u njegovoj primjeni: autoritarnost državne vlasti koja znanje o ljudskim pravima vidi kao prijetnju vlastitoj održivosti, nedostatak materijalne i političke podrške države, raširenost školske kulture u kojoj su prisutne prakse koje nisu u skladu s ljudskim pravima djeteta (na primjer, tjelesno kažnjavanje djece u školi i dalje se provodi u sedamdeset i osam država svijeta), perpetuiranje diskriminacije u školi i slično. Sedma tematska cjelina najkraća je od svih cjelina jer obuhvaća samo tri poglavlja, koja su usmjerena na građansku moć i participaciju u upravljanju vlastitim životima i društvima. Izdvojit ću poglav-

lje Mahmooda Monshipourija o moći naroda da se samostalno izbori za svoja prava (*People's Power and Participation*). Analizirajući građanske prosvjede na Bliskom istoku i sjeveru Afrike 2011. godine, Monshipouri istražuje mogućnosti i odgovornosti pojedinca u promicanju i zaštiti ljudskih prava, osobito u autoritarnom društveno-političkom kontekstu, pri čemu naglašava ulogu moderne tehnologije i društvenih mreža u organizaciji i osnaživanju pojedinaca za građanski aktivizam. Osmi, završna, tematska cjelina usmjerava pogled u budućnost ljudskih prava u teoriji i praksi. Autori u ovoj cjelini anticipiraju vjerojatne buduće izazove na području ljudskih prava, primjerice mogućnost rekonceptualizacije nositelja dužnosti s obzirom na ljudska prava ili, recimo, sve veću potrebu problematiziranja odnosa ekologije, bioetike i ljudskih prava. S obzirom na sve očitiye globalne klimatske promjene, za kraj ću izdvojiti poglavlje o okolišu i ljudskim pravima (*The Environment and Human Rights*), u kojemu autor Takele Soboka Bul-to analizira odnos međunarodne pravne regulacije zaštite okoliša, s jedne strane, i međunarodnog sustava zaštite ljudskih prava, s druge strane, kritički se odnoseći prema ekocentričnosti, odnosno antropocentričnosti navedenih dviju perspektiva.

SAGE-ov priručnik o ljudskim pravima, kao što je u ovom sažetom prikazu vidljivo, pokriva niz tema kojima se ljudska prava nastoji teorijski odrediti i praktično objasniti. Multiperspektivnost u pogledu na ljudska prava u njemu uočljiva je u zastupljenosti pozicija koje se tradicionalno povezuju s ljudskim pravima, poput prava, filozofije i političkih znanosti, te, s druge strane, nekih, na ovom području novih, pozicija koje sve više otkrivaju važnost ljudskih prava za suvremeno

društvo, poput ekologije, ekonomije i masovne komunikacije. Osim teorijskih rasprava, Priručnik obuhvaća mnogo korisnih, praktičnih informacija i podataka o ljudskim pravima, poput iscrpnih prikaza globalnih i regionalnih pravnih mehanizama zaštite ljudskih prava i instrumenata za mjerenje stanja ljudskih prava te pregleda dosadašnjih istraživanja i recentnih statističkih podataka o stanju ljudskih prava u svijetu. Zbog svega navedenoga, ovaj se Priručnik može preporučiti svima (znanstvenicima, praktičarima, aktivistima, političarima, odgojno-obrazovnim djelatnicima, djelatnicima u kulturi i medijima) koji se na teorijskoj ili praktičnoj razini zanimaju za ljudska prava i društvene odnose utemeljene na njima.

Ana Širanović

doi:10.5559/di.24.2.08

**Eric Schmidt,
Jared Cohen
NOVO
DIGITALNO DOBA
Nove tehnologije
mijenjaju ljude, države,
ali i kako ćemo živjeti
i poslovati**

Profil, Zagreb, 2014., 342 str.

Kako vodeći ljudi Googlea vide budućnost, čitatelji mogu saznati u knjizi dvojice američkih autora, Erica Schmidta i Jareda Cohena, koji rade u spomenutoj kompaniji i tvrde da će cijeli svijet u kojem živi osam milijardi ljudi biti potpuno umrežen i povezan internetom te da će to uvelike utjecati na pojedince, države, medije, korporacije, obične građane, ali i terorističke skupine. Autori su svoja razmišljanja u knjizi obrazložili u sedam poglavlja, kojima prethodi uvod u kojemu nas podsjećaju na sveprisutnost, svestranost i neopipljivost interneta, izvora dobra i zla, ali i novih mogućnosti slobodnoga izražavanja